

Cuvinte de teatru pentru filmul mut

Film mut? Curioasă expresie! Mut, adică fără cuvinte? Dar asta s-ar potrivi numai pentru pantomime. Căci în filmele mute nu numai că există cuvinte, dar ele sînt chiar mai importante decît dialogurile din piesele de teatru. Mai exact, într-o piesă de teatru se pot găsi patru-cinci fraze, de-a lungul poveștii, care să se ridice la importanța pe care vorbele o au în filmul mut. Vorbe care lovesc, percutază, miră și, în același timp, dumiresc. Fraze care călăresc pe mai multe înțelesuri deodată, opuse și egal de îndreptățite. Există în terminologia teatrală (și, metaforic, în vorbirea curentă) expresia „lovitură de teatru“. Sînt vorbele care deranjează sensul a o mulțime de lucruri și, simultan, le rearanjează altfel. Aceste vorbe de teatru, în filmul zis mut nu se rostesc, ci se citeșe tipărite. Numai ele au onoarea de a sta în mijlocul unui imens ecran negru; stau solemne și adînci ca o exergă. Faptul că-s litere, în loc să fie sunete, le scade oare puterea? Cred că, dimpotrivă, le-o adaugă. Verbul a tipări nu este aici o metaforă. Cuvintele-cheie se întipăresc, fizic, în mintea noastră, dragînd cu ele toate sunetele, tălcurile și mișcărilor cuprinse într-însele.

Iată cîteva exemple.

În filmul lui Sternberg, Dezonorata, Marlene Dietrich este o fostă femeie de stradă, care într-un elan patriotic, se apucă, cu mari primejdii și extraordinare rezultate, să-și servească țara făcînd spionaj de război. Din păcate, se îndrăgostește de un ofițer țarist pe care tot ea îl demascase, și, pe care, tot ea, îl lasă să fugă. Pentru care faptă e condamnată la moarte. În logica ei, socotea nedrept să i se impute această singură slăbiciune, în timp ce serviciile aduse

de ea țării se numărau cu zecile. Cu un amestec de deziluzie, dispreț și amărăciune își acceptă moartea. Înainte de ziua execuției, e întrebată dacă are vreo ultimă dorință. Și atunci, ea zice așa:

— Doresc să fiu îmbrăcată, așa cum mă îmbrăcam pe vremea cînd îmi serveam patrioții, în loc să-mi servesc patria (...when I served my countrymen instead of serving my country). Și va muri mîndră în uniformă de prostituată, adică boa de pene, și pantofi cu fundă lată.

În cuvintele ei este atîta ironică răzbu-nare, atîta dispreț, atîta bizar adevăr! Căci binele pe care îl făcea ea odinioară crailor agățați pe stradă era un bine niciodată contestat de beneficiar; pe cînd binele făcut țării îi fusese plătit (în logica ei) cu ingratitude.

În filmul sovietic Al patruzeci și unulea, femeia-soldat, după ce își împușcă iubitul, se duce după el în mare, îl culege din apă, și-l lipește de trupul ei ca o haină. În mintea ei se alătură două credințe egal de tari și perfect compatibile: credința că a făcut bine că a tras, și credința că niciodată nu va iubi un om cum l-a iubit pe acesta, și că nici un om nu merita să fie iubit așa cum meritase el. Tot acest tumult de sentimente s-au exprimat în trei cuvinte, solemne ca o declarație în fața Istoriei, tandre ca o declarație de dragoste. Cuvintele: „Iubitul meu cu ochi albaștri!“

Alt exemplu. În capodopera lui Monnicelli Infidelele, May Brit încearcă disperat să reabiliteze memoria unei foste cameriste a ei care, acuzată pe nedrept de furt, se sinucisese. Reabilitarea era un act de justiție sublim și gratuit, căci moartea nu avea în lumea asta pe nimeni care să se bucure de

acea spălare a rușinii. Eroina voia să dovedească că furtul fusese săvârșit de un ticălos care mai șantajase și alte persoane din „lumea bună”. Zisele persoane, bineînțeles neagă. Atunci, eroina se sacrifică și declară în fața a douăzeci de martori: „În ziua când m-am culcat cu omul acela aveam colierul la gît; cînd m-am reîmbrăcat (și el plecase), colierul dispăruse”. Soțul ei, acolo de față, ministru plenipotențiar și englez plin de „self-respect”, între coarne și scandalul monden alege coarnele, și explică celorlalți că soția lui e cam mitomană, că atunci, cînd vrea ceva, inventă poveștile cele mai fantastice, și că, de altfel, niciodată nu i se furase nici cel mai mic colier.

Comisarul, care primise personal reclamația, la telefon, de acel domn în legătură cu furtul, e indignat. Dezolat, el explică curajoasei femei:

— Doamnă, sînt incredințat că așa stau lucrurile, dar din nefericire n-am dovezi. Așa că, trebuie să opresc ancheta. Dar vă dau cuvîntul meu de onoare că, la prima ocazie, pe care acest ticălos mi-o va oferi, redeschid procesul...

Cu toții pleacă. În curte, din automobil, doamna trage un foc de revolver și ucide pe ticălos. Ca să-l pedepsească, fiindcă justiția oficială nu-și făcuse datoria? Așa s-ar crede. Dar nu e așa. O aflăm dintr-o frază (cu care se termină și filmul). Comisarul traversează curtea și se oprește în fața ferestrei automobilului unde se afla ucigașa. De ce? Ca s-o aresteze? Așa s-ar crede. Dar nu-i așa. Doamna spune atunci, pe un ton poruncitor: „Domnule comisar, cred că e bine să vă respectați cuvîntul dat și să redeschideți ancheta”! Eroina noastră săvârșise acel omor nu ca să se substituie justiției oficiale, ci tocmai pentru ca această justiție a tribunalelor să-și poată face datoria. Curtea cu juri, cu ocazia procesului intentat ucigașei, o va achita sub o formă

sau alta (de pildă, prin suspendarea pedepsei), sau chiar o va achita pur și simplu (căci juriul e suveran), o va declara nevinovată în mijlocul aplauzelor asistenței emoționate de sacrificiul acestei femei care își distrusese căsnicia, locul în societate, bunăstarea materială, totul, numai pentru ca să spele o calomnie dezonorantă pentru memoria unei moarte, pe care nimeni nu o cunoscuse. Cuvintele spuse de eroină evocă deodată întreaga organizare judecătorească a unei țări întregi, pusă acum sub comanda unei simple persoane particulare, ca însăși pasibilă de pedeapsa capitală!

Iată și un ultim exemplu:

Dacă s-ar face un film din splendidul roman al lui Sadovcanu: Neamul Șoimăreștilor, povestea s-ar termina, (ca și la Sadovcanu), cu următoarea frază a lui Tudor Șoimaru, cînd Magda Orheianu îl întreabă dacă a iertat-o.

— Am făcut mai mult decît să te iert (spune Șoimaru). Te-am uitat!

În mod normal, a uita complet răul pe care și l-a făcut cineva este mai mult decît a ierta. Aici însă, a uita devine contrariul lui a ierta. Uitarea aci provine din scîrbă, dispreț, din oroare de a te mai gândi măcar cu gîndul la ceva mult prea abject, ca să merite să și-l mai aduci vreedată aminte; ceva atît de josnic, încît devine nevreddnic de onoarea vreunui resentiment.

Unor asemenea cuvinte, ca și celorlalte din exemplele precedente, li se cuvine o așezare în poveste, astfel încît ele să ni se împărească bine în minte. Niște litere mici și albe în mijlocul unui ecran de întuneric și pustiu, aceste litere tipărite sînt mijlocul cel mai sigur pentru a face din ele ceea ce sînt, adică niște percutante cuvinte de teatru. Există cinești (Godard este unul din ei) care au înțeles că folosirea inserțiilor de tip cinematograf mut nu este o slăbiciune tehnică depășită, ci un puternic mijloc de prezentare a cuvintelor-cheie, a cuvintelor de valoare teatrală.

